

CULTURA AUTOEDUCAȚIEI ADOLESCENTULUI ÎN CONTEXTUL CONSILIERII CENTRATE PE DEVENIREA MORALĂ CONTINUĂ A PERSONALITĂȚII UMANE

Carolina CALARAȘ

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

În articol sunt abordate unele repere conceptuale și metodologice privind cultura autoeducației adolescentului. Este expusă definiția, sunt reliefate conținuturile psihologice ale autoeducației, inclusiv specificul ei: subiectiv, autoreglator, corelativ și procesual. Este prezentat un model de autoeducație pentru adolescenți și analizată formarea conștiinței de sine, a trăsăturilor caracteriale în contextul valorificării consilierii și al metodologiei educației morale.

Cuvinte-cheie: *cultura autoeducației, adolescent, consiliere, model de autoeducație, educație morală, educație intelectuală, educație tehnologică, educație estetică, educație psihofizică, conștiință de sine, judecată, raționament, metodologia educației morale.*

ADOLESCENT SELF-EDUCATION CULTURE IN THE CONTEXT OF CENTERED CONTINUOUS MORAL BECOMING COUNSELING OF THE HUMAN PERSON

This article represents a theoretical and applied study which contains some conceptual and methodological landmarks regarding to adolescent self education culture. The definition is exposed, psychological contents of self-education are highlighted, its specifics: subjective, self-regulating, correlative and procedural. It offers a model of self education for teenagers and analyzes the formation of self-awareness, the character traits in context of the moral education realization methodology.

Keywords: *culture of self education, teenager, counseling, self education model, moral education, intellectual education, technological education, aesthetic education, psychophysical education, self-consciousness, judgement, rationality, moral education methodology.*

Cultura reprezintă un fenomen sociouman foarte important, deoarece determină prospectarea umanității și calitatea vieții omului. Există o mulțime de definiții ale culturii; noi ne vom axa pe cea mai uzuală, care redă cele mai vizibile aspecte. Primul aspect ține de sensul culturii ca fenomen social, iar al doilea elucidează esența omului ce posedă cultură. Astfel, *cultura presupune posedarea variatelor cunoștințe în diverse domenii sau totalitatea valorilor materiale și spirituale create de omenire și a instituțiilor ce le promovează și, desigur, persoana cu un nivel intelectual ridicat, care posedă cunoștințe universale și temeinice* [2, 3, 5 etc.].

Autoeducația ca fenomen social constă într-un act/activitate de autoformare, perfecționare și autodezvoltare a omului. În contextul științelor educației se evidențiază funcția centrală a autoeducației ce constă în transformarea obiectului educației în subiect al acesteia printr-un proces care include valorificarea unui ansamblu de acțiuni pedagogice, concepute și desfășurate prin prisma educației permanente la nivel de auto-proiectare, autorealizare a unei educații pentru sine, autoformare individualizată, autoformare metagognitivă, autoformare continuă, adaptată la specificul fiecărei vârste [2, 5].

Dacă ne referim la structura de bază a autoeducației, este necesar să menționăm elementele comune, apropiate de cele ale structurii activității de educație.

Atât educația, cât și autoeducația încep de la un anumit scop, crearea unor condiții, valorificarea posibilităților de formare și autoformare la nivelul valorilor, mijloacelor, formelor, metodelor de acțiune/autoacțiune, de evaluare și autoevaluare. Autoeducația este produsul și rezultatul educației de calitate; de fapt, ea trebuie să fie îmbinată cu educația. În această ordine de idei, analiza și organizarea reală a autoeducației se cere realizată în cadrul educației integrale și permanente. Aici trebuie să urmărim cele două aspecte:

- a) *heteroeducația*, adică educația realizată de și prin alte persoane (adulte/părinți, cadre didactice etc. și semeni/grupul de referință);
- b) *autoeducația* ce presupune educația de sine și prin sine/personală.

Heteroeducația se realizează prin acțiuni și influențe exterioare, desfășurate de variați agenți/actori sociali la nivelul corelației funcționale educator – educat.

Autoeducația este un proces complicat, de lungă durată, de transformare a obiectului educației în subiect al educației – inițiator și actor al propriei sale activități de autoformare-autodezvoltare permanentă [5, p.217-218].

În funcție de vârstă, **între 6 și 16 ani, până la constituirea conștiinței de sine, observăm prevalarea procesului de educație prin alții/heteroeducație, iar între 16 și 18/19 ani se observă saltul spre autoeducația intenționată, care mai târziu, la vârsta adultă, devine principala modalitate de realizare a educației permanente/ pe întregul parcurs al vieții.**

Ca activitate pedagogică desfășurată în scopul autoformării și propriei perfecționări, **autoeducația posedă un caracter:**

- **subiectiv**, deoarece reprezintă un produs superior al educației – proiectate, organizate, coordonate, autoperfecționate;
- **autoreglator**, fiindcă reprezintă trecerea de la relația subiect-obiect (conexiunea inversă externă) la relația subiect-subiect (conexiunea inversă internă), ce presupune transformarea obiectului educației în subiect;
- **corelativ**, dat fiind faptul că autoeducația reprezintă o relație structurală între autoinstruire – autoinstruire permanentă – autoeducație – autoeducație permanentă;
- **procesual**, deoarece reprezintă linia de continuitate și traseul parcurs dintre etapa autoeducației potențiale și etapa autoeducației reale, care este posibilă după dobândirea conștiinței de sine [5, p.216].

Cercetătorii în domeniul științelor educației [2-4, 6-8] consideră că autoeducația se poate dezvolta pe fondul definitivării următoarelor **conținuturi psihologice:**

- **dobândirea conștiinței de sine**, care în linii mari se caracterizează prin orientarea acțiunilor spre un scop, asumarea poziției sociale de subiect, lărgirea intereselor sociale, înțelegerea propriilor probleme;
- **dezvoltarea judecăților și raționamentelor ipotetice** în formă de analiză-sinteză și de evaluare critică a situațiilor cunoscute și înțelese;
- **echilibrarea relativă a atitudinilor și trăsăturilor caracteriale** ce depind de un efort intelectual, moral și psihologic de optimizare a raporturilor cu sine și cu ceilalți.

Conținuturile pedagogice ale autoeducației reflectă acumulările realizate în cadrul formal-nonformal și informal. Sigur că la bază stau cele cinci conținuturi generale ale educației: educația morală; intelectuală, tehnologică, estetică, psihofizică cu completarea acestora de către dezideratele *noilor educații*, care ne orientează spre cunoașterea și promovarea valorilor democratice, a celor din domeniul educației pentru sănătate, pentru ocrotirea mediului, pentru cetățenie și pentru o nouă ordine internațională, pentru familie, pentru schimbare și dezvoltare, pentru comunicare și pentru mass-media, pentru educația în materie de populație și participare, munca de calitate etc.

Valorificarea conținuturilor pedagogice și a resurselor psihologice (procesele psihice cognitive, sfera emoțional-volitivă etc.), a resurselor materiale și informaționale permite realizarea unui nou echilibru între factorii externi și cei interni ai activității de formare-dezvoltare a personalității. Astfel, educația, desfășurată într-un anumit mediu/școlar, liceal, universitar, reprezintă un factor extern, care prin intermediul educației permanente și al autoeducației se transformă treptat într-un factor intern stabil ce reflectă, din punct de vedere funcțional și structural, capacitatea intrinsecă a personalității umane de autoperfecționare continuă pe parcursul vieții, atât la nivel individual, profesional, cât și social. Prin urmare, *autoeducația apare ca o activitate sistematică, stabilă, cu un scop bine determinat de autoperfecționare continuă, asumată printr-o decizie personală și/sau socială, care implică și orientează acțiunile individului și resursele de formare-dezvoltare permanentă a acestuia.*

Este evident că toate componentele vizate țin de cultura autoeducației omului, fie elev sau profesionist. În contextul dat, pentru a completa cultura autoeducației adolescentului/ elev în clasele de liceu, prezentăm un model, în care vom descrie unele aspecte strategice și metodologice ale autoeducației acestuia. Astfel, în primul rând, elevul care a decis să se autoperfecționeze trebuie să stabilească scopul, obiectivele și conținuturile pedagogice asupra cărora va fi orientată autoeducația, iar, în al doilea rând, să gândească și să-și planifice metodele pe care le va utiliza. Acest moment ne sugerează îndată strategia pe care trebuie s-o valorifice adulții: să organizeze activități speciale pentru adolescenți în cadrul formal și cel nonformal – ateliere de formare a abilităților și deprinderilor de autoeducație, în cadrul cărora elevii vor fi informați și exersați în domeniul proiectării și desfășurării acestui proces.

Model de autoeducație:

Alexandru C., 17 ani; elev în clasa a X-a de liceu a planificat un *scop* amplu de autoeducație:

- să se dezvolte armonios, să-și completeze și aprofundeze cunoștințele și competențele în aspect moral, intelectual, tehnologic, estetic și psihofizic.

1. Aspectul moral

Obiectivele:

- să lectureze surse bibliografice cu privire la drepturile omului, la dezvoltarea moral-spirituală a personalității, realizând în paralel notițe personale;
- să se antreneze într-un comportament demn și onest, indiferent de contextul social;
- să-și consolideze trăsăturile de caracter: curajul și tăria în a spune **nu** și a urma această decizie; independență și adecvanță în situațiile dificile; perseverența / a duce la bun sfârșit acțiunile și activitățile începute;
- să se exerseze în a face lucruri/fapte bune, de caritate, de aprobare și susținere morală a persoanelor care necesită o încurajare, o apreciere pozitivă.

2. Aspectul intelectual

Obiectivele:

- să lectureze surse bibliografice complementare la disciplinele de studiu, care reprezintă baza teoretică a viitoarei profesii;
- să-și antreneze capacitățile intelectuale și creative prin dezvoltarea raționamentului deductiv, analogic, prin organizarea pregătirii temelor pe acasă;
- să elaboreze și să aplice variate strategii și planuri de acțiune în construirea propriei cunoașteri la limba și literatura maternă, științele reale, geografie, istorie, limba modernă, artele plastice, educația muzicală etc.;
- să planifice și să realizeze acțiuni/activități de repetare, consolidare și recapitulare a cunoștințelor/competențelor cognitive și metacognitive, axându-se pe modalitățile de învățare eficientă, de aprofundare a cunoștințelor.

3. Aspectul tehnologic

Obiectivele:

- să lectureze surse bibliografice despre aplicarea modelelor de valorificare a teoriei științifice în variate domenii de activitate;
- să elaboreze un plan de acțiuni și o strategie personală de orientare profesională și socială;
- să-și aprofundeze și consolideze cunoștințele în domeniul tehnologiilor informaționale moderne;
- să-și dezvolte cultura și creativitatea tehnică prin participarea la diferite proiecte și concursuri liceale.

4. Aspectul estetic

Obiectivele:

- să lectureze surse bibliografice care ar dezvolta sensibilitatea și capacitățile cognitive estetice;
- să vizioneze spectacole, filme, expoziții, concerte create la nivelul unor norme estetice și moral-etice ce ar îmbina aspectele frumosului din natură, societate, artă cu viziunea existentă la nivel personal și social;
- să cizeleze noțiunile, judecățile, raționamentele estetice și procesele psihice cognitive (percepția, reprezentarea, memoria, gândirea, imaginația, limbajul, creativitatea);
- să dezvolte deprinderile, obișnuințele, atitudinile estetice în corelație cu receptivitatea, motivația, stilul și creativitatea estetică.

5. Aspectul psihofizic

Obiectivele:

- să lectureze surse bibliografice ce reflectă cultura și conduita pro-sănătate la nivel biologic și psihologic;
- să vizioneze emisiuni TV/Internet axate pe cultivarea modului sănătos de viață, dezvoltarea interesului pentru cultura fizică și competițiile sportive;
- să-și elaboreze un regim al zilei, o strategie și un plan de acțiuni pentru fortificarea sănătății;
- să completeze un portofoliu și să țină un jurnal/agendă personal de optimizare a aptitudinilor intelectuale psihofizice și a sănătății.

Metodele aplicate în autoeducația adolescentului pe care acesta le-a stabilit pentru sine:

- *introspecția/metodă axată pe analiza și evaluarea trăsăturilor de caracter, temperament, aptitudini, atitudini, capacitate de a planifica – realiza – monitoriza dezvoltarea propriei conștiințe și conduite;*
- *dialogul cu sine;*
- *studiul de caz;*
- *lectura (surselor bibliografice și a celor de tip informațional); notițe de reper;*
- *exercițiul și deprinderea (de tip moral, intelectual etc.); elaborarea și respectarea unui regim sănătos de viață;*
- *cercetarea și descoperirea;*
- *proiectul;*
- *eseul literar, filosofic etc.;*
- *portofoliul;*
- *agendă personală;*
- *jocuri stimulative;*
- *modelul/modelarea cognitivă, morală, tehnologică, estetică, psihofizică.*

Evident că adolescentul a fost ajutat în elaborarea strategiei de autoeducație de diriginte, părinți și psihologul liceului.

Modelul vizat reflectă scopul, obiectivele conținuturile generale ale educației și metodele ce vor fi aplicate de către adolescent în autoeducație, însă el poate fi completat cu un șir de componente care, în viziunea noastră și a altor cercetători (A.Barna; A.Maslow, L.Cuznețov; И.С. Кош, H.Remschmidt, A.Cosmovici, S.Cristea etc.), sunt foarte importante și necesare pentru monitorizarea și conștientizarea procesului de autoformare și autodezvoltare. Astfel, în modelul expus ar fi necesar și eficient să fie indicate: *termenii diferențierea duratei și conduitei performanțelor așteptate și realizate/pe termen scurt, mediu și lung; metodele de evaluare a rezultatelor; evidența resurselor/succesului și nereușitelor/insuccesului; grila de proiectare și evidență a evoluției sale în care sunt delimitate aspirațiile, posibilitățile și performanțele concrete obținute săptămânal, lunar, trimestrial, anual* [3, p.45-47].

În contextul studiului realizat, am observat că adolescenții au nevoie de o bază de competențe la nivel de cunoaștere, aplicare și integrare privind auto/formarea trăsăturilor caracteriale, consolidarea unității dintre conștiința și conduita morală. Din aceste considerente, actualizăm esența auto/educației morale. Astfel, adulții și adolescenții ce se ocupă activ de autoeducație vor plasa accentul pe următoarele aspecte.

Formarea conștiinței morale

Din punct de vedere psihologic, formarea conștiinței morale include două componente: dimensiunea *cognitivă* și cea *afectivă*.

Dimensiunea cognitivă a conștiinței se referă la familiarizarea elevului cu conținutul și cerințele valorilor, normelor și regulilor morale. Cunoașterea de către elevi a sensului normelor și regulilor morale, a aspectelor concrete pe care le incumbă acestea se concretizează în: formarea reprezentărilor morale, însușirea noțiunilor morale; formarea convingerilor morale; structurarea judecăților și raționamentelor morale și formarea atitudinilor.

- **Formarea reprezentărilor morale** se realizează în baza cunoștințelor respective și apare ca reflectare sub formă intuitivă a caracteristicilor unui complex de situații și fapte morale concrete. Ele se formează în situații concrete în care este antrenat elevul în familie, școală, activitățile extradidactice și cadrul social.
- **Însușirea noțiunilor morale** are loc prin generalizare și abstractizare. Noțiunea de morală reflectă ceea ce este esențial în interiorul unei clase de manifestări morale pe care o normă sau regulă morală le cuprinde, caracterul apreciativ exprimându-se în judecata morală.
- **Formarea convingerilor morale.** Cunoașterea cerințelor morale sociale nu este suficientă pentru a determina o conduită demnă. Cunoașterea trebuie să fie însoțită de trăirea afectivă (emoții, sentimente etc.). Afectivitatea reprezintă substratul energetic pentru ca aceste cunoștințe morale să se exprime în atitudini și conduită.

Totodată, nici cunoașterea, nici trăirea afectivă nu sunt suficiente pentru declanșarea actului moral. Pentru înlăturarea *obstacolelor interne* (interese, dorințe, anumite sentimente negative etc.) și a celor *externe* este

nevoie de un efort de voință. Din fuziunea celor trei dimensiuni, cea cognitivă, afectivă și volitivă, rezultă convingerile, deci și atitudinile morale.

- *Convingerea morală este concomitent rațională, afectivă și volitivă.*
- a) *convingerea rațională* presupune înțelegerea deplină a unor concepte, principii și norme morale ce vor servi drept reper esențial de conduită în viață. Pentru a forma și consolida această convingere, se pot folosi cu succes procedeele de analiză, care pornesc de la fapte concrete din viața cotidiană, trăite sau imaginate de elevi. Aici pot fi folosite studiile de caz, analizele, comparațiile și exersările; conversațiile, lectura, reflecția, povestirile corespunzătoare nivelului de dezvoltare, de înțelegere, de experiență al elevilor;
- b) *convingerea afectivă* se formează prin perceperea trăirilor emoționale, de regulă, a sentimentelor altruiste ale altora față de noi, precum și prin trăirea de către noi a sentimentelor față de alții sau față de evenimentele sociale;
- c) *convingerea volitivă*. Principiile, normele morale însușite și însoțite de sentimente pozitive trebuie să ducă la săvârșirea actului moral, la actele de voință, de atitudine spre a forma convingerea că se poate executa ceea ce individul a înțeles și a acceptat.
- ***Formarea judecăților și raționamentelor morale*** vizează capacitățile evaluative ale elevilor, capacitatea și forța acestora de a surprinde substratul moral al unor situații concrete cu care ei înșiși se confruntă și deprinderea de a lua atitudine adecvată, a realiza judecăți, a lua decizii, a elabora argumente, a face concluzii și raționamente în conformitate cu normele morale.

Un moment principal în munca educativă constă în formarea morală, ce presupune atitudinile, **structuri psihice integratoare, care joacă un mare rol în depășirea situațiilor complicate din viața omului. Atitudinea reprezintă un factor major în educația morală și un fundal decisiv în cultura autoeducației individului.**

Formarea conduitei morale

Personalitatea umană se manifestă mai ales prin comportare. Conduita morală este obiectivarea conștiinței morale în fapte și acțiuni cu valoare de răspunsuri pentru situațiile concrete în care este plasată persoana și care îmbracă forma de acțiuni, deprinderi și obișnuințe morale. Consilierea adolescenților poate fi realizată în cadrul nonformal, în mod individual, în grup și chiar în colectivități mai mari. În cazul sporirii eficienței personale a adolescenților s-au dovedit a fi funcționale variate tehnici de consiliere psihopedagogică. Astfel, explorarea metodelor și procedeele de consiliere centrată pe dezvoltare, devenirea complet umană și prevenirea dificultăților psihomorale au asigurat informarea și exersarea abilităților și deprinderilor de comportare morală. În acest sens, elevii au fost informați despre componentele conduitei morale. S-a accentuat că **deprinderile** sunt componentele automatizate ale conduitei ce se formează ca răspuns la anumite cerințe care se repetă în condiții relativ identice. **Formarea deprinderilor de comportare în acord cu normele morale este partea cea mai importantă a educației morale.** Școala are obligația de a forma la elevi deprinderi morale: venirea la timp la școală, pregătirea conștiincioasă a lecțiilor, folosirea cu grijă a obiectelor etc. Tot atât de necesară este și formarea obișnuințelor morale. Obișnuințele morale se formează, ca și deprinderile, în urma repetării unei acțiuni, dar ele implică trebuința de a efectua acea acțiune în anumite condiții.

Formarea deprinderilor și a obișnuințelor de comportare morală se poate realiza mai ales în copilărie și adolescență, când plasticitatea scoarței cerebrale este mai mare.

Adolescenții trebuie să conștientizeze că deprinderile și obișnuințele se formează în cadrul activității. Primele deprinderi însușite de copil se datorează imitării persoanelor din jur. Mai târziu imitației se adaugă treptat și stimulul verbal: indicații, sfaturi, rugămintea în legătură cu efectuarea unei activități. Îndrumările date de părinți și cadrele didactice, asociate cu controlul și aprecierea adecvată și obiectivă a elevului, contribuie la consolidarea deprinderilor morale.

Formarea obișnuințelor morale conduce mai departe la formarea unor **trăsături de voință și caracter**. Trăsăturile de voință ca: perseverența, stima față de sine și alte persoane, spiritul de independență, curajul, asiduitatea, onestitatea nu se formează de la sine, în mod spontan, ci presupun o îndelungată muncă auto/educativă și exersare.

Prin formarea **caracterului**, ca obiectiv al auto/educației morale, se înțelege cultivarea onestității, consecvenței, voinței, perseverenței, unității dintre conștiința și conduita morală. Cele două componente ale educației morale, conștiința și conduita morală, se interconstruiesc și se completează reciproc, formarea uneia

neputându-se realiza independent de cealaltă. Elementele conștiinței morale orientează și stimulează conduita morală, iar aceasta, la rândul ei, valorifică elementele nominalizate anterior.

În continuare prezentăm o schemă ce redă metodele educației morale, structurate în două modele.

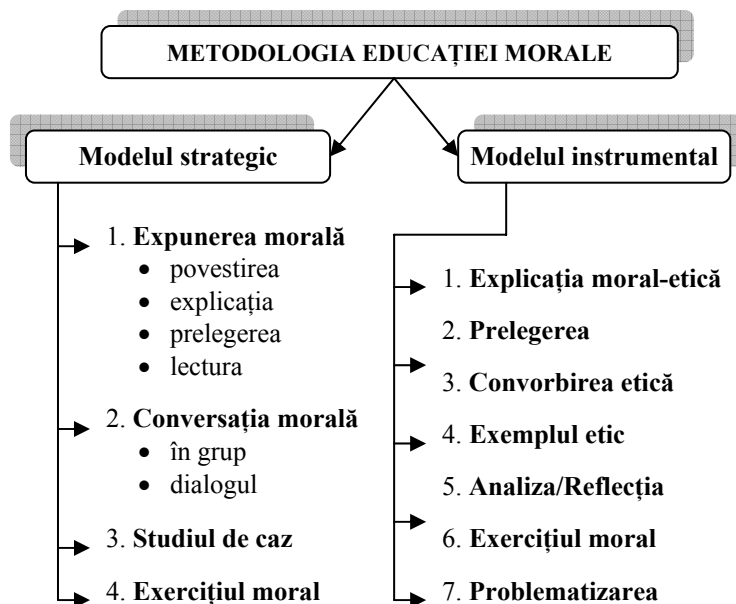

Fig.1. Metodologia educației morale / schemă secvențială.

Succesul activității în auto/educația morală este condiționat de alegerea și folosirea cu pricepere a metodelor și procedeele educative și de autoformare. Prin metodele aplicate în auto/educația morală se înțelege *calea urmată în mod conștient și sistematic într-o activitate orientată spre realizarea profilului moral al personalității în conformitate cu normele și idealul etic al societății noastre* [1, 6-8].

Metodologia educației morale reflectă dimensiunea funcțională a realizării obiectivelor generale, angajate pedagogic la linia de interacțiune dintre **teorie și practică**. Această linie evidențiază importanța elementelor care asigură trecerea de la conștiința morală teoretică la conștiința morală practică, adică la conduita morală, inclusiv la auto/educația morală a persoanei.

Convingerea morală integrează resursele cognitive-afective-volitive ale teoriei morale, conferind normei morale o orientare strategică, inovatoare, durabilă în timp și spațiu.

Regula morală operaționalizează resursele obișnuințelor și atitudinilor morale, în limite de acțiuni determinate la nivelul unor stadii psihologice, valorificabile în mediul școlar.

În condițiile mediului școlar și universitar, metodologia educației morale include un ansamblu de metode și procedee care pot fi grupate la nivelul a două modele orientative:

- ✓ **modelul strategic;**
- ✓ **modelul instrumental.**

Modelul strategic propune integrarea metodelor morale pe două coordonate fundamentale:

- *coordonata instruirii morale;*
- *coordonata conduitei morale.*

a) **coordonata instruirii morale implică:**

- ✓ *metode verbale* – expunerea morală, conversația morală, studiul de caz;
- ✓ *metode intuitiv-active* – exercițiul moral, exemplul moral;

b) **coordonata conduitei morale** care angajează două categorii de metode centrate pe evaluarea acțiunii morale: aprobarea-dezaprobararea.

Modelul instrumental propune un număr mare de metode morale raportate la obiectivele specifice de instruire morală și de consolidare a acțiunii morale.

1. **Explicația morală** bazată pe *procedee* de stimulare, informare și argumentare științifică și empirică, care asigură cunoașterea și valorificarea normelor morale în viața de zi cu zi.

2. **Prelegerea morală** bazată pe un volum de informații asigurat prin procedee expositive-verbale și euristice de tip demonstrație, pledoarie, referate tematice ale elevilor etc.
3. **Convorbirea morală** bazată pe procedee de dialog moral, dezbateri morală, povestire morală, comentariu moral.
4. **Exemplul moral** cu procedee bazate pe exemple directe-indirecte; reale-imaginare.
5. **Exercițiul moral** bazat pe două tipuri de procedee:
 - 1) procedee de motivare externă: ordine, dispoziții, îndemnuri, avertismente, apeluri, sugestii, explicații, încurajări, stimulare prin recompense etc.;
 - 2) procedee externe, exersarea prin procedee de autoevaluare morală.
6. **Analiza de caz** bazată pe procedee de decizie, prezentare, analiză, dezbateri, recomandare morală.
7. **Aprobarea morală** bazată pe procedee și tehnici de laudă, recunoștință, recompensă.
8. **Dezbaterea morală** bazată pe procedee și tehnici de observație, avertisment, ironie, conversație, variate aprobări, iar uneori și dezaprobări.

În concluzie, precizăm că procesul consilierii axate pe dezvoltarea personalității elevilor reprezintă una dintre cele mai eficiente direcții, deoarece presupune o relație interesantă, variată, creativă cu pedagogii, diriginții, managerii școlari, psihologul și/sau consilierul educațional, care valorifică ansamblul de forme, metode și tehnici ce influențează nondirectiv elevii, stimulându-i spre autocunoaștere, dezvoltare a capacităților metacognitive, autoperfecționare morală, intelectuală, estetică și psihofizică.

Bibliografie:

1. ALLPORT, G. *Structura și dezvoltarea personalității*. București: EDP, 1991.
2. BARNA, A. *Autoeducație. Probleme teoretice și metodologice*. București: EDP, RA, 1997.
3. CALARAȘ, C. *Cultura autoeducației elevului*. Chișinău, 2010.
4. COSMOVICI, A., IACOB, L. *Psihologie școlară*. Iași: Polirom, 2008.
5. CRISTEA, S. *Fundamentele științelor educației. Teoria generală a educației*. Chișinău: Litera Educațional, 2003.
6. CUZNEȚOV, L. *Consilierea și educația familiei. Introducere în consilierea ontologică complexă a familiei*. Chișinău: Primex-com SRL, 2015.
7. GUȚU, VI. *Pedagogie*. Chișinău: CEP USM, 2013.
8. MASLOW, A. *Motivație și personalitate*. București: Trei, 2007.

Prezentat la 27.01.2015